

Ана ЈАЊУШЕВИЋ\*

## ИМПЕРАТИВНЕ ПАРТИКУЛЕ КАО ИНТЕНЗИФИКАТОРИ И КОНДЕНЗАТОРИ ИМПЕРАТИВНОСТИ

*Сажетак:* Полазећи од рјечничког описа партикула које стоје уз императивне форме, у овом раду чији је корпус базиран на језику српских писаца различитих генерација и различитог поријекла, показујемо на који начин граматички и комуникативни услови усмјеравају функцију ових партикула, као и то да постоје фактори који неке партикуле чине способнијим од других за исказивање императивности.

*Кључне ријечи:* императивна партикула, интензификатор, кондензатор, императивност, лексема, функција, контекст

1. 0. Императивним сматрамо оне партикуле које се у говору употребљавају уз неку од императивних форми или пак у одређеним контекстуалним условима саме изражавају императивно значење. Као и остале партикуле<sup>1</sup>, оне углавном немају сопственога лексичкога значења, већ служе као модификатори говорног чина у коме су употријебљене, при чему се њихова сфера дјеловања углавном ограничава на илокутивну компоненту говорног чина [Мразовић–Вукадиновић: 422].

1. 1. Термин *интензификатор* у науци о језику обично се везује за прилоге којима се слаби или појачава значење неког елемента у реченици [Кристал: 141; Радионова: 152]. Међутим, функцију интензификатора могу остварити и друге језичке јединице којима се појачава значење

---

\* Ана Јањушевић, асистент на Факултету драмских умјетности на Цетињу

<sup>1</sup> У србистици постоји неколико радова чији су предмет партикуле. Лексичко-семантичким, функционалним и илокутивним аспектом партикула бавила се С. Ристић [Ристић 1999 а и 1999 б], док је најисцрпнији попис и семантичка класификација партикула дата у граматици П. Мразовић и З. Вукадиновић [Мразовић–Вукадиновић: 405–447].

и/или експресивност неког другог елемента у реченици [Ковачевић: 70]. По нашем мишљењу, за ту функцију најпогодније су партикуле, управо због тога што немају свога значења, што се у реченицу уводе као факултативни елементи који модификују или значење цијеле реченице или пак једног њеног дијела.

Представници петроградске функционалне граматике интензификацију посматрају као семантичку категорију прагматичког карактера којом се изражава количинска модификација квалитета (односно отклон од „нормалне” мјере), чиме се одређена особина показује битном (релевантном) за говорника и/или слушаоца, и при чему се у први план истиче комуникативна вриједност дате форме [Радионова: 156–157]. У свјетлу таквог објашњења, партикуле које стоје уз императивне форме модификују њихово значење, појачавајући га или ублажавајући, али је њихова главна сфера дјеловања усмјерена на појачавање илокутивне компоненте исказа. Јасније речено: употребом ријечци уз императивне форме говорно лице жели појачати подстицај упућен адресату, како би овај извршио или почео вршити радњу исказану глаголом у императиву.

Термин *кондензација* у науку о језику увели су прашки лингвисти, а под њим се подразумејева поступак преношења реченичног садржаја на језичка средства која немају могућност изражавања предикације [Радовановић: 13–14]. Употријебљене самостално у исказима без финитног глаголског облика, императивне партикуле преузимају на себе значење елидираног императивног облика, функционишући тако као кондензатори императивности.

1. 2. Полазећи од рјечничког описа јединица које нас интересују, у овом раду чији је корпус базиран на језику српских писаца различитих генерација и различитог поријекла<sup>2</sup>, настојаћемо да покажемо: 1) које се језичке јединице уклапају у групу императивних партикула; 2) на који

<sup>2</sup> *Извиријеч (црногорска приповједачка проза од Његоша до 1918)*, прир. Ч. Вуковић, Графички завод Титоград, 1973, 7–281. [Извиријеч]; Настасијевић, Момчило: *Песме. Приповетке. Дrame*, Српска књижевност у сто књига, књ. 72, Матица српска – Српска књижевна задруга, Нови Сад – Београд, 1958, 113–220. [Настасијевић]; Лалић, Михаило: *Лелејска гора*, Нолит, Београд, 1965<sup>4</sup>, 10–562. [Лалић ЛГ]; Lalić, Mihailo: *Prvi snijeg (pripovijetke)*, Nolit–Pobjeda, Beograd–Titograd, 1983, 11–309. [Лалић ПС]; Лалић, Михаило: *Свадба*, Нолит, Београд, 1977<sup>12</sup>, 33–279. [Лалић С]; Ћопић, Бранко: *Башта сљезове боје*, СОУР „Веселин Маслеша”, Сарајево, 1986<sup>2</sup>, 19–58. [Ћопић БСБ]; Ћопић, Бранко: *Делије на Бухаћу*, Просвета, Београд, 1985, 7–96. [Ћопић ДнБ]; Bulatović, Miodrag: *Crveni petao leti prema nebu*, Stylos, Novi Sad, 2000, 5–208. [Булатовић]; Mihailović, Dragoslav: *Kad su cvetale tikve*, BIGZ–SKZ, Beograd, 1989<sup>4</sup>, 7–61. [Михаиловић].

начин граматички и комуникативни услови усмјеравају њихову функцију и 3) да ли постоје фактори који неке партикуле чине способнијим од других за исказивање императивности.

2. Лексичке јединице којима ћемо се бавити у овоме раду у рјечницима српског језика третирају се као узвици, а такво одређење дају им и поједини лингвисти. Ми их пак сматрамо ријечцама јер су оне у односу на узвике оформљени језички знаци, који, истина, не именују нити означавају ни појмове нити релације међу њима, али се њима именује и означава однос лица које говори према вези појмова у реченици или пак однос према једном појму у реченици [Гортан-Премк: 125–126]. Узвици, с друге стране, представљају најниже исказне форме, у великој мјери ослобођене на природне сигнале и тјелесна и душевна стања која су њихови узрочници, због чега их је оправдано звати и експонаторима [Симић: 55–56; Гортан-Премк: 126]. У овом раду користићемо термине *ријечца* и *партикула* као синонимичне, подразумијевајући под њима непромјенљиве ријечи којима се изражава лични став говорног лица према једном елементу исказа или пак према исказу у цјелини.

Списак императивних партикула у савременом српском језику није велики. На основу прегледа рјечника и наше грађе, можемо констатовати да га чине ријечце *хајде*, *де* (са варијантама *деде*, *дедер*, *дер*, *дела*<sup>3</sup>), *ну* (са варијантама *нуде*, *ану*, *дану*), *ела*, *а*, *ха*, *дај*, *немој* и *нека*, при чему посљедње двије, које овога пута неће бити предмет нашег интересовања, углавном функционишу као дијелови аналитичких конструкција којима се исказује или одрична императивност (*немој*)<sup>4</sup>, или императивност упућена трећем лицу (*нека*).

Говорећи о облицима *немој* и *хајде*, Михаило Стевановић их назива императивним ријечцама, придружујући им још и ријечце *де*, *деде* (*р*) и *дела*, које, без обзира на њихову употребу у језику појединих писаца, сматра не само фамилијарнима него и вулгарнима [Стевановић 1969: 679–680]. Исцрпнији списак партикула „које се најчешће интерпретирају као императиви” наводи Мато Пижурица у раду „Неке особене форме изражавања императивности у говору Роваца”, при чему за партикуле *де*

<sup>3</sup> За ову ријечцу нисмо нашли потврду у нашем корпусу. У рјечницима се или наводи у склопу партикуле *де* [РСАНУ, књ. IV: 121], или се наводи засебно, али се при њеном опису упућује на партикулу од које је и постала додавањем слога *ла* (од партикуле *ала*) [РЈАЗУ, дио II: 334]. Сматрамо да ће прије бити да ова партикула потиче од императива глагола *делати*: *дела* (*ј*).

<sup>4</sup> О конструкцијама са ријечцом *немој* писали смо у посебном раду [Јањушевић].

и *ну*, *а* и *на*, као и за њихове различите комбинатроне варијанте, каже да су синонимичне са партикулом *хајде*, која функционише као кондензатор императивног садржаја или пак може имати асеверативну функцију [Пижурица: 41–42]. Према класификацији датој у граматичи П. Мразовић и З. Вукадиновић, партикуле *де* и *хајде* уврштене су у групу конверзационих партикула које модификују садржај одређеног исказа, не мијењајући при том његово значење [Мразовић–Вукадиновић: 422]. Партикуле *хајде*, *де*, *дела*, *на*, *немој* и *нека*, које ми третирамо као императивне, С. Ристић сврстава у групу директива, са могућношћу изражавања различитих садржаја [Ристић 1999 б: 106–107], од којих неке, попут упозорења, подстицања и забране, препознајемо као императивне.

У рјечницима српског језика уз већину ових јединица стоји ознака која их одређује као народне или пак покрајинске ријечи. Ове партикуле у ствари припадају колоквијалном језику [Пижурица: 41], а у књижевним дејлима региструјемо их у дијалошким репликама које копирају, односно имитирају разговорни језик. Социјална структура ликова умногоне утиче на избор партикуле. Изобилје различитих партикула нашли смо у дјелима старијих писаца и оних у чијем је средишту интересовања рурални човјек, док писци окренути урбанијим срединама и савременом животу користе углавном само најрепрезентативније партикуле, какве су *хајде* или пак *де*, које су и најбројније у нашем корпусу.

Рјечнички опис јединица којима се бавимо углавном почиње предлошко-падежним везама *за* + акузатив (нпр. за подстицање) или *при* + локатив (при наговарању), којима се објашњава њихова функција, пошто заправо и немају свога значења. Уколико се у одредници нађе синтагма ‘у значењу’ или ‘са значењем’, као нпр. при опису партикуле *хајде*, онда се опет подразумијева да се јединица *употребљава у значењу* императива, нпр. неког глагола кретања. Лексикографска обрада ових ријечи управо сугерише да се оне примарно користе као додаци у склопу одређеног говорног чина (подстицања, наговарања, нуткања, заповиједања и сл.), и да само неке од њих секундарно и саме могу изразити садржај тог говорног чина.

3. **Императивна ријечца *хајде*** води поријекло од турског облика *haydi*, што значи ‘иди’, ‘пођи’ [Шкаљић: 299]. У српском језику најчешће се користи као ријечца за подстицање или пак у значењу императива *иди*, *пођи*, *дођи* и сл. Ријечца *хајде* употребљава се и: у приповједачком императиву; за пријетњу (=нека, нека); за допуштање; при одобравању, пристајању на нешто; у изненађењу [РМС, књ. VI: 705; РСАНУ, књ. I: 43; РЈАЗУ, дио III: 551–552].

Партикула *хајде* најфреквентнија је међу императивним партикулама у корпусу којим располажемо, а јавља се у слjedeћим варијантама: *хајде, ајде, ајд, ај; ајте; хајдемо, хајдмо* и *ајмо*, при чему може бити употријебљена самостално, као и уз аналитичку или синтетичку императивну форму.

3. 1. У нашој грађи најчешћи су примјери самосталне употребе ријечце *хајде*, када она заправо функционише као кондензатор императивног садржаја који се препознаје на основу ситуативног оквира. У највећем броју случајева *хајде* има вриједност императива неког глагола кретања:

(1 а) [...] но ако хоћеш да се судиш, *хајде* код Четрдесетине [Извиријеч: 36]; Отуд се можеш вратити и преко Црмнице, а одовуд *хајде* изнад Црмнице [Исто: 198] „Куд да идемо?” „*Ајде* брзо и не причај! Виђећеш сад.” [Лалић ЛГ: 459]; `*Ајд* сад на совање, сутра треба да се шљака [Михаиловић: 28]

(1 б) Ево ви, Турци, преслица, *ајте* на нас [...] [Извиријеч: 222]; Љепше је напољу, на ливади, *ајмо* тамо [Лалић ЛГ: 266]; *Хајдемо* тамо до кухиње, у питању су војне ствари [Ћопић ДнБ: 74]; – *Хајде* са нама – рече Јован топло [...] [Булатовић, 180];

(1 в) Али после два–три месеца и то би ми досадило, пробушио бих и њу, и *ајд*’ даље [...] [Михаиловић: 25/26].

(1 г) *Ајд*, колико си меса и ракије дао за моју војску? [Лалић С: 180]; *Ајде* сад ти [...] Ред је на тебе да мало пртиш [Лалић ПС: 195]; „Па *ајде* сад”, рече Видрићу. Он подиже главу и зачуђено га погледа: „Шта? Гдје?” „Нашали се нешто на мој рачун да се насмију.” [Лалић Х: 51].

У наведеним примјерима партикула *хајде* има и хибридне императивне наставке за 1. и 2. лице множине, који једним дијелом и имплицирају императивни садржај кондензован у њој. У императивној партикули *хајде* најчешће је кондензовано значење императива *иди* (1 а) или *пођи*, односно *крени*, уколико је за говорника важно да радња отпочне (1 б). У примјеру (1 в) облик `*ајд* заправо и нема императивну вриједност, већ се прије може супституисати презентом глагола *поћи* (*поћем*). Запажамо да у највећем броју случајева уз ријечцу *хајде* када она има значење императива *иди* или *поћи* стоји прилог или предлошко-падежна конструкција са мјесним или социјативним значењем. Партикула *хајде* у површинској структури реченице може имати вриједност и неког другог глагола (1 г), чије је значење могуће реконструисати на основу кон-

текста (у нашим примјерима то су садржаји императива *кажи*, *прти*, *нашали се*).

3. 2. Уколико уз ријечцу *хајде* стоји синтетички императивни облик, она онда има вриједност ријечце за подстицање, односно вриједност императивног интензификатора. Тако употријебљена она је, како се у рјечницима наводи, синонимична са ријечцама *дела*, *де*, *деде* [РМС, књ. VI: 705; РСАНУ, књ. I: 43; РЈАЗУ, дио III: 551]. Партикула *хајде* прилично је честа и као интензификатор у нашој грађи.

(2) *Ајд’* ф а ћ а ј, Влаше! [Извиријеч: 279]; *Хајде* к у п и с е док си читава, јер ако ми се смркне зло по тебе [Настасијевић: 124] *Ајде* сад, д и ж и с е и и д и! Шта чекаш? [Лалић ЛГ: 398]; *Хјаде* ти, душо, у с т а ј, тражи грабље, па да ја и ти кренемо [...] [Ћопић БСБ: 37]; *Хајде*, име, *хајде*, у л а - з и [Исто: 56];

Облик *хајде* у функцији интензификатора стоји на почетку реченице, а императив може бити одвојен од њега другим реченичним дијеловима, обично вокативом у коме је садржано име онога коме је подстицај упућен. Партикулом *хајде* употријебљеном уз императив говорно лице жели појачати подстицај, односно одобривољити адресата да изврши одређену радњу, при чему партикула може појачавати или пак ублажавати захтјев или подстицај исказан императивом (као нпр. у посљедња два случаја).

3. 3. Ријечца *хајде* често се употребљава и уз аналитичке форме 1. лица множине и 1. лица једнине, при чему врши двоструку функцију – функцију показатеља императивности конструкције *да* + презент, али и њеног интензификатора.

(3 а) [...] него *хајде* да се си јечемо [Извиријеч: 38]; *Ајте*, децо, да се устрчимо, можда ће му имати спаса! [Настасијевић: 168]; *Ајде* да се погодимо [...] [Лалић ЛГ: 407]; *Хајде* да се ја и ти узмемо, Мухареме – простења луда Мара [...] [Булатовић: 31]; Тад би рекао: „*Ајде* да неког о л е ш и м о.” „*Ајде*”, рекли би [Михаиловић: 27];

(3 б) *Хајде* да пођем, неће ме збиља посјећи [Извиријеч: 107]; *Хајд’* још једном да н а т е г н е м за друга Зука Зукића [[Ћопић ДнБ: 68].

У примјерима (3 а) обликом *хајде/ајде*, односно *хајдемо* наглашава се оријентисаност на адресата коме је упућен предлог или позив на за-

једничко вршење радње, али се њиме појачава и предлог исказан императивном конструкцијом *да* + презент. Употријебљена уз аналитичку форму 1. лица једнине (3 б), партикула *хајде* у ову конструкцију са примарним проспективним значењем уноси и нијансу императивности.

4. **Императивна партикула *де*** (са својим варијантама *деде*, *дедер*, *дер*; *дете*, *дедерте* и сл.) чешће се употребљава уз императив, а може стајати и самостално. И ова партикула која се јавља још од XV вијека, по свој прилици, има императивно поријекло; сматра се да је постала од императива глагола *dēti*, који је имао облик *děj* [РЈАЗУ, дио II: 323]. Најчешће служи за наговарање, нуткање, подстицање; самостално употребљен, овај облик може имати вриједност ријечце за умиривање, стишавање, пристајање [РМС књ. I: 637; РСАНУ, књ. IV: 121], али и ријечце којом се изражава нестрпљење, нестрпљиво подсећање или присјећање, затим опомена, противљење, или се пак користи као узвик за тјерање стоке [РСАНУ, књ. IV: 121]. Императивну партикулу *де* у функцији ријечце за подстицање биљежи и граматичка литература [Маретић: 238; Стевановић 1969: 680; Брабец и др. : 244].

Ријечца *де* у нашој грађи посвједочена је приличним бројем примјера, било да стоји уз императив, било да је самостално употребљена, при чему је највећи број примјера употребе ове партикуле ексцерпиран из Лалићевих дјела. Регистроване су и варијанте партикуле *де*, као што су *деде* и *дедер*, као и енклитичке форме *де* и *дер* срасле са императивом који интензификују.

4. 1. Партикула *де* најчешће стоји уз императивну форму у функцији њеног интензификатора. Њоме се саговорник подстиче да отпочне вршење радње исказане глаголом у императиву, при чему императивна форма може бити синтетичка (у највећем броју случајева) и аналитичка.

Уз синтетичку форму 2. лица једнине и множине, асеверативна ријечца *де* најчешће се налази у антепозицији, али може стајати и у постпозицији императива, што показују и примјери:

(4 а) Али коме се тај син потужи на оца, *де*, р е ц и, коме? [Настасијевић: 199]; *Де*, д и ж и с е да видимо је ли сама [Лалић ЛГ: 539]; *Де* з а в е ж и! [Лалић ПС: 94]; И немој толико да певаш; прснуће ти грло. *Де*, п о с л у ш а ј м е [Булатовић: 156];

(4 б) *Де*, Поднаредниче, Мецо, п о м о з и т е, лак је Жгоља, Жгољица! [Настасијевић: 163]; *Де*, г у к н и т е, голубо-

ви [...] [Јалић ЛГ: 50]; *Де, б а ч и т е те* ћевчине [...] [Јалић ПС: 216]; *Де сад, по с а к р и в а ј т е се* [Михаиловић: 15];

(4 в) *О д б и де*, црна фајто, док и тебе није дочекало! [Настасијевић: 133]; *З а д и м и де*, и запраши, тако ћу ја тебе, бар теби могу да судим! [Јалић ЛГ: 359]; *П у с т и ме де*, знам шта радим [...] [Јалић ПС: 210].

Партикула *де* у антепозицији императивној форми (4 а) и (4 б) понекад је одвојена запетом, када, по нашем мишљењу она у себи обједињује обје функције, тј. истовремено је и интензификатор и кондензатор, јер се њоме прво апострофира слушалац од кога се захтијева да нешто учини, а потом се и наглашава садржај императива који слиједи. Примјери показују да је партикула *де* рјеђа уз императив за 2. лице множине<sup>5</sup> (4 б). Иако је познато да ријечца *де* може стајати и иза императива [РЈАЗУ, дио II, 323], она је у нашој грађи у тој позицији посвједочена малим бројем примјера, које смо и навели (4 в).

4. 2. Употријебљена уз аналитичку императивну форму за 1. лице множине (5 а) или једнине (5 б), партикула *де*, као и партикула *хајде*, у њу уноси јаснији императивни карактер, истовремено је интензификујући.

(5 а) *Де да на ђ е м о* какву сувоту да склонимо главу [...] [Јалић ПС: 52]; *Де да в и д и м о* и његово јунаштво једном у вијеку [Исто: 139]; *Де да и д е м о* [Исто: 264];

(5 б) *Де да га по г л е да м* [...] [Јалић ПС: 68]; *Па ево вам! Де да вас в и д и м* шта можете! [Михаиловић: 17].

4. 3. Иако знатно рјеђе него партикла *хајде*, партикула *де* употребљава се и самостално, при чему може остварити низ значења која увијек мање или више имају императивни карактер. Разлог за рјеђу употребу ове партикуле у функцији кондензације императивног садржаја вјероватно произилази из лабавије или чак прекинуте везе са императивом од кога је постала, док партикула *хајде*, преко хибридних личних наставака, чува своје императивно поријекло, па стога чешће и функционише као кондензатор императивности. Ипак, у случајевима елизије императивног облика и партикулом *де* може се исказати императивност.

<sup>5</sup> И у РЈАЗУ констатује се да *де* најчешће стоји уз сингуларни облик, док је за множинске облике предвиђена варијанта ове ријечце – *дете* [РЈАЗУ, дио II, 323].



(6) Нијесмо ли прошкурлани, *де*? [Извиријеч: 119]; Па *де* сад, ко је тај да га себи за рођено призна, кад и која га родила, свисне од чуда и препасти, сине! [Настасијевић: 210]

У примјерима (6) партикулом *де* говорник се, како показује контекст, жели подстаћи на говорну дјелатност, што значи да би она могла имати вриједност императива *реци* или *кажи*.

4. 4. **Партикуле *деде* и *дедер*** настале су удвајањем партикуле *де*, и, као и ријечца која им је у основи, употребљавају се углавном као интензификатори уз облик императива. Ове двије партикуле, истовјетне по функцији, разликују се само по томе што посљедња има додат глас *p* – заправо рецидив некадашње партикуле *же* [РјЈАЗУ, дио II: 330], која је и сама имала функцију појачавања ријечи уз коју је стајала [Белић: 572]. С обзиром на то да у односу на ријечцу *де* немају специфичности, изузев обличких, ове ријечце се у рјечницима описују или у склопу партикуле *де* [РСАНУ књ. IV: 121] или се пак наводе засебно, али се у рјечничкој одредници упућује на ријечцу од које су постале [РјЈАЗУ, дио II: 330; РМС књ. I, 645].

Наш корпус показује да се партикула *деде* ријетко употребљава; регистрована су свега два примјера, и то оба из језика старијих писаца:

(7 а) *Деде*, лико, с и г у р а ј нам што вечери [...] [Извиријеч: 139];

(7 б) Док отац, руњавих груди Тома, беше као при општини, да га ту на згоду имају, кад ваља обавити погано што [...] „Има тамо преко реке цркнато. *Деде*, Тома!” [Настасијевић: 193].

У примјеру (7 а) партикула функционише као интензификатор императивног садржаја, док је у Настасијевићевом језику (7 б) она регистрована у функцији кондензатора императивности, и тек на основу контекста у дубинској структури можемо реконструисати садржај глагола којим се захтијева физичка акција адресата [*уради*, *обави* (то), *заврши* (то), *уклони* (то) или сл. ]. Партикула *деде* у овом случају могла би бити супституисана и ријечцом *хајде*.

Партикула *дедер* потврђена је већим бројем примјера, и то у језику Миодрага Булатовића и, нарочито, Бранка Ћопића, који рјеђе користе императивну ријечцу *де*. Њоме се адресат подстиче да изврши радњу исказану глаголом у императиву или пак неку радњу која се може препознати на основу контекста:

**(8 а)** Имењаче, *дедер* се п р е к р с т и [Ћопић БСБ: 56]; *Дедер*, друже кувару, к а з у ј од кога научи ову пјесму? [Ћопић ДнБ: 28]; *Дедер*, п о ч н и, мушкарчићу мој... [Булатовић: 36]

**(8 б)** – П о к а ж и петла! – рече старац и мрдну бркови-ма. – *Дедер!* [Булатовић: 66]; О д г о в а р а ј! П у с т и мало ту језичину – нек те сви чују. Да ме псујеш, гласнији би био! *Дедер!* [Исто: 68];

**(8 в)** – А знаш га навити, велиш? – Знам. – *Дедер* [Ћопић БСБ: 28]; Доћи ћу ја пред светог Петра, а он ће брже-боље из ладице свој тефтер: *дедер*, стари, шта је с оним твојим Радојицом? [Исто: 57]; *Дедер*, би ли могао да се сјетиш шта би то могло да буде? [Ћопић ДнБ: 55]

Употребом партикуле *дедер* у примјерима (8 а) ублажава се захтјев упућен говорном лицу, али сама ријечца функционише као интензификатор којим се подстиче адресат да изврши одређену радњу. Ријечца *дедер* може бити употријебљена и као самостална реченица (8 б), или тачније као исказ са императивном вриједношћу који се ослања на императив, наведен у претходној или некој од претходних реченица. Употребом ријечце *дедер* у наведеним примјерима појачава се и императивно значење заповијести.

Партикула *дедер* може и сама, наравно, наслањајући се на контекст, исказати императивност, што показују примјери (8 в). У првом од њих, како произилази из наведеног контекста, партикула би имала вриједност ‘*изволи, навиј га [сат]*’, док се у преостала два препознаје импертивни садржај *кажи*, односно *реци*.

4. 5. Уколико партикуле *де* и *дер* изгубе свој акценат, постају енклитикама и срастају с императивом који им претходи [РЈАЗУ, дио II: 323; РСАНУ, књ. IV: 121]. У тим случајевима оне обично ублажавају захтјев упућен адресату (нарочито ријечца *дер*). Енклитика *де* потврђена је у Настасијевићевом језику, и то малим бројем примјера:

**(9 а)** *Рециде* ми, бабо, ко ти је то на дому, те чим вече, а ти се трудиш до у варош стара? [Настасијевић: 123]; *Припазидете*, шале да се ко не превари слугом га обедити! [Настасијевић: 177].

Као и права партикула *де*, и енклитички њен облик обичнији је уз сингуларне императивне форме, мада, како показује наш други примјер, он може бити употријебљен и у склопу императива за 2. лице множине, када се умеће између основе и наставка *-те*<sup>6</sup>.

Енклитика *дер* регистрована је у Ћопићевом језику, и обично стоји уз императиве којима се од адресата захтијева одређена акција, при чему је извршилац најчешће млађи (годинама, рјеђе статусно) од говорног лица.

(9 б) *Пазидер* га, сва се башта модри као чивит [Ћопић БСБ: 23]; *Скочидер* у моју собу, тамо ми је остао нож [Исто: 33]; Никола, *одидер* види шта је ово. Нема бритве, нема ниша [Исто: 58]; *Провиридер* на врата ко то иде с Дундуријем [Ћопић ДнБ: 37]; Лијане, *дајдер* оне маказе за шишање оваца, ено их у Шушљину товару [Исто: 65].

5. Асеверативног је карактера и партикула *ну*, као и партикуле у чијој се основи она налази – *нуде*, *ану* и *дану*. Ријечцом *ну* која се обично налази у антепозицији императивном облику појачава се подстицај упућен саговорнику да изврши радњу именовану глаголом у императиву [РМС књ. III: 825; РјЈАЗУ дио VIII: 261], али самостално употријебљена, осим наведеног значења, партикула *ну* може имати и вриједност императива *дај*, *додај* [Станић 1990: 529]. За разлику од претходних ријечци које се могу сврстати у домен књижевне лексике, партикула *ну* је више дијалектизам, те је као такву биљеже и неке дијалектолошке студије [Станић 1974: 246; Вуковић 1938–39: 70], а заступљена је и у језику старијих писаца који се у великој мјери ослањају на народне говоре<sup>7</sup>.

5. 1. Партикула *ну* у нашој грађи има прилично ниску фреквенцију, а пронашли смо је само у Лалићевим дјелима. У највећем броју случајева она претходи синтетичком императивном облику за 2. лице:

(10 а) *Ну по г л е д а ј*, Панто, иза бора! [Лалић ПС: 68];  
*Ну с к л о н и ту* руку с мене [...] [Исто: 113];

(10 б) *Ну по г л е д а ј т е* дали ће данас бити сунца! [Лалић ЛГ: 553]; *Ну* појавите се, домаћини, ако нећете да вам убијем овог кучка! [Лалић С: 245]; *Ну п р о б у д и т е* Тадију да он чује ову музику, сад се неће наљутити [Исто: 273].

<sup>6</sup> Оваква употреба партикуле *де* забиљежена је и у РјЈАЗУ, дио I: 323.

<sup>7</sup> Код Његоша партикула *ну* служи за подстицање, када има вриједност ријечци *деде*, *хајде*, али и за скретање пажње на оно што ће се саопштити [Стевановић 1983, I: 535].

За разлику од ријечце *де*, која најчешће стоји уз сингуларне форме императива, ријечца *ну* је сасвим обична и уз императив за 2. лице множине (10 б). У свим наведеним случајевима ријечца *ну* служи за појачавање императивног садржаја, који може бити интерпретиран као подстицај, захтјев, позив и сл.

5. 1. 1. Ријечца *ну* може се наћи и у комбинацији са неким другим ријечцама, као што су *а*, *де* и *да*, при чему обично настаје сложеница са јединственом функцијом интензификације. Примјере за ријечце *ану* (*а ну*), *нуде* (*ну де*), *дану* (*да ну*, *ну да*) нашли смо у језику старијих црногорских писаца и у једном од Лалићевих раних дјела – збирци приповједака *Први снијег*:

(11 а) *Ану*, Неђо, болан не био, одрежи Божани (газдиној жени) оне крметине [...] [Извиријеч: 139]; *Ану-то* ни, чоче, наздрави [Исто: 159]; *Ану*, немо'те, но ме послушајте [...] [Исто: 259]; *А ну* претеците их, ђецо [...] [Лалић ПС: 68];

(11 б) *Ну де* мало мућни главом [...] [Лалић ПС: 298];

(11 в) *Дану* причај, чоче, да и ја знам! [Извиријеч: 29]; *Да ну*, Лука, казуј [...] [Исто: 49]; „Ајде сад ти”, рече Пеле. „Ред је на тебе да мало пртиш” „Не могу друже” [...] „*Ну да* мало објасни ми што не можеш?” [Лалић ПС: 195].

У рјечницима је забиљежено да се партикула *ану* пише и одвојено као *а ну* [РМС, књ. I: 88; РСАНУ, књ. I: 134; РЈАЗУ, дио I: 93], што значи да у оба случаја функционише као интензификатор са јединственом функцијом. Карактеристични су други и трећи примјер у групи (11 а): у првом од њих интензификаторска функција партикуле *ану* додатно је потпомогнута партикулом *то*<sup>8</sup>, која се налази у другом дијелу полусложенице, а у другом – партикулом *ану* интензификује се садржај облика *немојте*, који и сам функционише као носилац императивног садржаја *не чините/ не радите (то)*<sup>9</sup>.

<sup>8</sup> У граматици П. Мразовић и З. Вукадиновић и партикула *то* сврстана је у групу конверзационих партикула, уз објашњење да се јавља у упитним исказима, и то при подсјећању говорог лица на садржај који му је био претходно познат или пак при упућивању прекора саговорнику. [Мразовић–Вукадиновић: 439]. Сматрамо да партикула *то* може функционисати и као интензификатор, што потврђује и горе наведени примјер.

<sup>9</sup> О оваквој употреби ријечце *немој* в. : Јањушевић: 186–189.

За ријечцу *нуде* каже се у *Рјечнику хрватскога или српскога језика* да је ‘сложена’ од *ну* и *де* и да има исто значење као и ријечца *ну* [РјЈАЗУ, дио VIII: 261], али ни у једном рјечнику није забиљежено да се она пише одвојено. С обзиром на то да нису одвојене запетом, сматрамо да партикуле у нашем примјеру (11 б) функционишу као јединствен интензификатор, којим се наглашава императивни садржај исказан обликом *мућни*.

Партикула *дану*, одн. *да ну*, у рјечницима је регистрована као ‘узвик’ за подстицање, односно нуткање [РСАНУ, књ. IV: 54; РМС, књ. I: 616; РјЈАЗУ, дио II: 269], што потврђују и наши примјери (11 в) у којима она функционише као интензификатор којим се говорник подстиче да изврши радњу исказану глаголом у императиву. Посљедњи примјер у коме смо регистровали комбинацију ријечци *ну* и *да* сасвим је необичан, управо због распореда партикула, у коме се партикула *да* нашла у постпозицији партикули *ну*. Осим своје конекторске функције, ријеч *да* може се наћи и у улози партикуле за истицање и појачавање [РМС, књ. I: 608; РСАНУ књ. IV: 2], и она је као таква употријебљена уз асеверативну ријечцу *ну* у нашем примјеру, при чему обје појачавају захтјев исказан императивом *објасни*.

5. 2. Као и претходне, и партикула *ну*, самостално или у комбинацији са још неком од асеверативних партикула, може бити употријебљена као кондензатор императивног садржаја. У нашем корпусу регистроване су двије такве потврде.

(12 а) *Ну* да чујемо, јаки пријатељу, то што си снијевао, ако није нешто надугачко [Лалић С: 126];

(12 б) *Ануте* ми, чоче, ту торбетину да што пијуцнемо [Извиријеч: 258].

У примјеру (12 а) уз партикулу *ну* употријебљен је презент 1. лица множине са везником *да*, што не значи да је *ну*, у функцији ријечце за подстицање, употријебљено уз аналитичку императивну форму 1. лица множине. Наиме, у наведеном примјеру саговорник се не позива на заједничко вршење радње, већ се од њега захтијева да каже садржај свога сна, како би група којој говорно лице припада чула оно што је интересује. То значи да је партикула *ну* употријебљена као кондензатор (у дубинској структури реченице могао би се реконструисати императив *кажи*, *причај*), а конструкција *да чујемо* представља заправо зависну намјерну реченицу. Партикула *ануте* (12 б), са хибридном наставком за 2. лице множине, такође функционише као кондензатор којим се у површинској

структури реченице преноси значење императива *дајте*, одн. *додајте*. Императивни наставак *-те* имплицира да је захтјев упућен множини лица, али се њиме указује и на кондензаторску функцију партикуле *ану*.

6. У нашој грађи заступљене су са по неколика примјера и **ријечце ела, а, ада и ха**.

6. 1. Ријечца *ела* (множина *еламо, елате*) тумачи се као позајмица која води поријекло од грчке ријечи *έλα*, што значи ‘доћи’, а у српском, као и у новогрчком, служи као ријечца за подстицање, наговарање, затим за исказивање сагласности, а може имати и вриједност императива *иди, одлази, дођи* [РМС, књ. I: 843; РСАНУ, књ. V: 182; РЈАЗУ, дио III: 25].

Ова партикула, која се данас доживљава архаичном, потврђена је малим бројем примјера у нашем корпусу, а нашли смо је, као и партикулу *ну*, код старијих црногорских писаца, заступљених у зборнику *Извиријеч*, и у Лалићеву језику.

(13) *Ела, ћико, бога ти! Ела, чоче! Н а з д р а в и ка’ си научио [...]* [Извиријеч: 259]; *Ела, ела, Тробркиле! Р а ш ч е в р љ и јој ноге, па у п р и!* [Лалић ЛГ: 315]; *Ела, моја лијепа стрина, д а ј!* [...] *Ела, моја слатка бабушка!* [Лалић С: 246].

Иако се у сва три случаја партикула *ела*, најчешће поновљена у истом или у узастопним исказима, наслања на подвучене императиве који стоје у њеном ближем оккружењу, она функционише као кондензатор императивности, скупљајући у себи садржај изостављеног (односно непоновљеног) императива, при чему ни у једном од наведених случајева не кондензује значење императива неког глагола кретања. Евидентно је и то да би се у свим примјерима могла замијенити партикулом *хајде*, без промјене значења [Исп. *Хајде, ћико, бога ти! Хајде, чоче! Наздрави ка’ си научио*].

6. 2. Поред значења дозивања, питања, одрицања, потврђивања, присјећања и уопште изражавања емоционалних стања, ријечца *а* може служити и за подстицање на неку радњу или пак за њено одобравање<sup>10</sup> [РМС, књ. I: 37; РСАНУ, књ. I: 5; РЈАЗУ, књ. I: 2].

Наш једини примјер императивно употријебљене ријечце *а* ексцерпиран је из Лалићевих дјела:

<sup>10</sup> У овом последњем (императивном) значењу она је пронађена и у Његошевом језику [Стевановић 1983, I, 2].

(14) Снијег је престао те пушке треште оштро и дозиви се јасно чују: „А п р е г р а б и га горе, да не умакне Лубе-ницама! [Лалић ПС: 188].

Употријебљена уз императив за 2. лице једнине, партикула *a* има функцију интензификатора. Ипак, ова партикула не би се могла супституисати неким од уобичајених интензификатора императивног садржаја (попут *хајде*, *де* и сл.), јер ријечца *a*, којом се може дозивати саговорник, чак и када је употријебљена уз императив, задржава нешто од те своје дозивне функције, па се користи у случајевима када се жели појачати подстицај упућен адресату који је удаљен од прескриптора. Показатељ те удаљености адресата и говорног лица у датом примјеру јесте ријеч ‘дозиви’.

6. 3. Уз ријечцу *ада* у рјечницима стоји објашњење да она служи за истицање онога што је речено, тј. за наглашавање онога на шта се њоме упућује [РСАНУ, књ. I: 25; Стевановић 1983, I: 4; Станић 1990: 3]. Њену интензификаторску функцију препознајемо и у нашем примјеру:

(15) *А да* тражи, вели ти дужде, какав дар [Извиријеч: 41].

*А да*, као ни *a* није императивна ријечца у ужем смислу, јер се њоме могу истицати и садржаји различити од императивних. Али уколико стоји из неку императивну форму, она функционише као њен интензификатор, не лишавајући се при том исказивања и неких других нијанси које оцртавају став говорног лица, какве су на примјер чуђење или нестрпљење.

6. 4. Партикула *ха* употребљава се у више говорних ситуација, па се може наћи и у улози императивног интензификатора. Она се чешће користи при дозивању, пријетњи, изненађењу, двоумљењу, подражавању кикотања и сл., док је у служби императивне ријечце за подстицање веома ријетка [РМС, књ. VI: 702; РјЈАЗУ, дио III: 542].

Потврду за ову партикулу, страну савременом језичком осјећању, нашли смо само у језику старијих црногорских писаца:

(16 а) *Ха-а* помози, јаки Боже [Извиријеч: 260];

(16 б) Но тако, утопите ово наше, *ха* соколови, ко ће боље! [Извиријеч: 121]; *Ха*, паре ми, никоговићу прекидени! [Исто: 110].

Евидентно је да се партикула *ха* може употребљавати уз императивни облик, у функцији појачавања прескрипције (16 а), али може стајати

и самостално уз вокатив (16 б), када у себи кондензује значење импертива који се налази у њеном ближем контексту (као у првом од наведених примјера), или који се на основу ситуативног оквира може реконструирати у дубинској структури реченице (у нашем примјеру то би био императив неког од глагола давања *дај/ врати* (ми)).

7. Исто као што поједине императивне ријечце као што су *ну, ану, да-ну, де* и сл. у извјесним случајевима могу имати вриједност императива *дај* [Станић 1990, 11. и 147], тако и императивни облик глагола *дати* може функционисати као императивна партикула. **Партикула *дај*** употребљавала се и у старијем језику [Броз-Ивековић I: 198], а као таква регистрована је и у неким граматицама [Брабец и др. : 244; Приручна граматика: 364], као и у *Речнику српскохрватског књижевног језика* [РМС, књ. I: 611].

7. 1. У највећем броју случајева партикула *дај* стоји уз описни императив за 1. лице једнине (17 а) или множине (17 б), при чему има функцију наглашавања императивности аналитичких конструкција:

**(17 а)** *Дајте* да какав начин нађемо [...] [Извиријеч: 58]; *Дај* да бјемо из ове рупе [Јалић ПС: 28]; *Дај* да и ми њега задужимо лијепом ријечју [...] [Исто: 227]; „Драганче, бог те мазо”, вичем, „ждракни ону тамо.” „Видео сам је већ”, каже Драганче, „страшна.” „*Дај*”, велим, „да је мазнемо.” [Михаиловић: 31]; „Добро”, каже и Драганче, „*дај* да пробамо” [Исто: 48];

**(17 б)** *Дајте* да и ја моју речем [Извиријеч: 58]; *Дај* да се надзирнем да видим шта је [Исто: 68]; *Дај* да и дем, да бјежим од тог мравињака [...] [Јалић Х: 329]; *Дај* да се прикучим ближе да ми штогод не измакне [Ћопић БСБ: 31]; *Дај* да бар чујем шта је даље било [Исто: 34].

Иако је подстицај исказан инклузивним императивом (17 а) најчешће упућен множини лица, партикула *дај* стоји у свом сингуларном облику, док се множинска форма *дајте* користи само у једном случају, што је свакако посљедица удаљавања ове ријечи од првобитног императивног значења и приближавања класи партикула.

7. 2. Асеверативни карактер облика *дај* посебно је наглашен у ситуацији када се он налази уз синтетичку императивну форму за 2. лице:

**(18)** *Дај* који од вас укрешите да запалимо [...] [Извиријеч: 46]; *Дај* ти оно вади из торбе [Јалић ПС: 82]; *Дај* и спрехи, Пашко, још коју – ваља ово и за код куће [Јалић



Х: 366]; О *дај* п р е к и н и, не булазни! [Лалић ЛГ: 471]; Него *дај* ми и з б а ц и сјекиру из куће! [Лалић С: 245]; *Дај* га д о - в е д и, вјере ти [Ћопић БСБ: 31] *Дај* се већ једном с м и р и, коњска муво! [Исто: 40]

Запажамо да је партикула *дај* (баш као и *хајде* и *де*) чешћа уз императив 2. лица једнине, и да задржава сингуларну варијанту чак и онда када је употријебљена уз императивну форму за 2. лице множине (први примјер). Ријечца *дај* у наведеним примјерима остварује исто значење као и партикуле *хајде* и *де*, с тим што ријечца *дај* у скоро свим случајевима открива и нестрпљивост говорног лица да се почне са вршењем задате радње.

7. 3. Забиљежили смо и један случај у којима је облик *дај* самостално употријебљен, а да при том нема значење императива глагола *дати*. У примјеру:

(19) *Дај* на сриједу то што имаш! О чему се ради? [Лалић С: 263] –

партикулом *дај* преноси се значење које јој је предао елидирани императив *изнеси* (изнијети на сриједу = рећи).

8. Анализа је показала да су најчешћи интензификатори императивности исказани партикулама *хајде* и *де*; нешто је у тој функцији рјеђа партикула *дај*; ријечце пак *ну*, *а*, *ада* и *ха*, потврђене углавном у језику старијих писаца, имају веома ниску фреквенцију. Уз аналитичке императивне форме 1. лица множине и, сасвим ријетко, 1. лица једнине, као њихови интензификатори, али и јаснији индикатори императивности, стоје ријечце *хајде* и *дај*, као и ријечца *де*, у малом броју примјера.

Све анализиране ријечце могу постати кондензатори императивног садржаја, који се може реконструисати или на основу говорне ситуације или пак на основу ближег контекстуалног окружења у коме је експлициран глагол у императиву чији садржај кондензује партикула у неком од наредних исказа. Показало се да нису све партикуле подједнако способне за вршење функције реченичне кондензације, као и то да је већина од њих специјализована за исказивање императивног садржаја једног, евентуално два типа глагола. Наиме, већина партикула кондензује у себи садржај императива глагола говорења, с тим што је у том значењу најчешћа партикула *де*; за изражавање императивног садржаја глагола кретања специјализована је партикула *хајде*, која, као и ријечца *ела*, може изражавати и друга значења; у партикули *ну* обично се кондензу-

је императивни садржај глагола давања, а партикула *де* може имати вриједност императива *уради*, одн. *учини*.

Већина анализираних партикула, посебно оних најфреквентнијих, запараво је рецидив некадашњег императивног облика несловенског (*хајде*, *ела*) или словенског (*де*, *дела*) поријекла. Посебно је партикула *дај*, захваљујући јаснијој формалној вези са глаголом *дати*, сачувала семантичку компоненту тражења (јер свим овим партикулама, када оне стоје уз императив, говорник заправо тражи да отпочне вршење радње). Императивно поријекло ових партикула не препоручује их само као адекватне интензификаторе императивности, већ оно предодређује и њихову више или мање успјешну улогу реченичног кондензатора. У том смислу императивна ријечца *хајде*, по поријеклу турски императив у значењу 'иди, пођи', самостално употријебљена најчешће има вриједност императива неког глагола кретања; партикула *де* — некадашње *деј*, *дејствуј* — кондензује у себи садржај императива *уради*, *учини*, *реци*. Уз то, партикуле које су подложније процесу „морфологизације”, тј. додавању хибридних личних наставака, подесније су за функцију кондензације императивног садржаја. Најчешћи кондензатор императивности, партикула *хајде*, развила је облике за 1. и 2. лице множине, док остале партикуле, и то изузетно ријетко, показују склоност ка додавању компоненте *-те* за 2. лице множине. С друге стране, када партикула са могућношћу додавања личних наставака (нпр. *хајде* – *хајте*, *дај* – *дајте*) врши функцију интензификатора уз императив 2. лица множине, најчешће се јавља у свом „немаркираном” облику, према коме се и сврстава у групу непромјенљивих ријечи с функцијом модификације реченичног садржаја. Можемо дакле закључити да императивно поријекло већине партикула омогућава њихову успјешнију функцију интензификације, док за функцију реченичне кондензације императивног садржаја уз императивно поријекло важан фактор представља и могућност морфологизације партикуле.

#### ЛИТЕРАТУРА

[БЕЛИЋ] Белић, А. : *Опита лингвистика*, Изабрана дела Александра Белића, први том, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1998.

[БРАБЕЦ И ДР.] Brabec, I; Hraste, M; Živković, S: *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1954.

[БРОЗ-ИВЕКОВИЋ] Iveković, F; Broz, I. : *Rječnik hrvatskoga jezika*, sv. I, Zagreb, 1901.

[ВУКОВИЋ 1938/39] Вуковић, Јован: *Говор Пиве и Дробњака*, Јужнословенски филолог, књ. XVII, Београд, 1938/39, 1-113.

[ГОРТАН-ПРЕМК] Гортан-Премк, Даринка: „Типови и врсте речи”, *Јужнословенски филолог*, L, Београд, 1994, 117–128.

[ИВИЋ] Ивић, Милка: „О српскохрватским реченичним прилозима”, *Јужнословенски филолог*, XXXIV, 1978, 1–16.

[ЈАЊУШЕВИЋ] Јањушевић, Ана: „Структурно-семантичке одлике конструкција са ријечцом *немој* у језику Михаила Лалића и Миодрага Булатовића”, *Српски језик, књижевност и уметност – Зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (31. X-01. XI 2006)*, Крагујевац, 2007, 177–192.

[КОВАЧЕВИЋ] Ковачевић, Милош: „О једном типу перифрастичке интензификаторске партикуле”, *Ријеч*, II/1–2, Никшић, 1996, 70–85.

[КРИСТАЛ] Кристал, Дејвид: *Енциклопедијски речник модерне лингвистике*, Нолит, Београд, 1998<sup>2</sup>.

[МАРЕТИЋ] Maretić, Tomo: *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1963<sup>3</sup>.

[МРАЗОВИЋ-ВУКАДИНОВИЋ] Mrazović, Pavica; Vukadinović, Zora: *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića–Dobra vest, Sremski Karlovci–Novi Sad, 1990.

[ПИЖУРИЦА] Пижурица, Мато: „Неке особене форме изражавања императивности у говору Роваца”, *Прилози проучавању језика*, бр. 8, 1972, Нови Сад, 41–45.

[ПРИРУЧНА ГРАМАТИКА] *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1979.

[РАДИОНОВА] Радионова, С. Е.: „Семантика интензивности и ее выражение в современном русском языке”, у књизи: *Проблемы функциональной гармматики: Полевые структуры*, „Наука”, 2005, 150–168.

[РАДОВАНОВИЋ] Радовановић, Милорад: *Списи из синтаксе и семантике*, Сремски Карловци–Нови Сад, 1990.

[РМС] *Речник српскохрватског књижевног језика*, Матица српска- Матица хрватска, Нови Сад-Загреб, књ. I–VI, 1967–1976.

[РСАНУ] *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Српска академија наука и уметности, Београд, књ. I–XV, 1959–1996.

[РЈАЗУ] *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, I–XXIII, 1880–1976.

[РИСТИЋ 1999 а] Ристић, Стана: „Илокуцијски аспект употребе партикула”, у: С. Ристић, М. Радић-Дугоњић: *Реч. Смисао. Сазнање*, Београд, 118–127.

[РИСТИЋ 1999 б] Ристић, Стана: „Партикуле и њихови функционални елементи”, у: С. Ристић, М. Радић-Дугоњић: *Реч. Смисао. Сазнање*, Београд, 93–117.

[СИМИЋ] Симић, Радоје: *Основи синтаксе српског језика I. Теорија исказних форми*, Београд 1999.

[СТАНИЋ 1974] Станић, Милија: *Ускочки говор I*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XX

[СТАНИЋ 1990] Станић, Милија: *Ускочки речник I*, Научна књига, Београд

[СТАНИЋ 1991] Станић, Милија: *Ускочки речник II*, Научна књига, Београд

[СТЕВАНОВИЋ 1983, I] Стевановић, Михаило: *Речник језика Петра II Петровића Његоша, књ. I*, Београд

[СТЕВАНОВИЋ 1983, II] Стевановић, Михаило: *Речник језика Петра II Петровића Његоша, књ. II*, Београд

[СТЕВАНОВИЋ 1969] Стевановић, Михаило: *Савремени српскохрватски језик II*, Научна књига, Београд

[ШКАЉИЋ] Škaljić, Abdulah: *Turcizmi u srpskohrvatskom – hrvatskosrpskom jeziku*, „Svjetlost”, Sarajevo, 1973<sup>3</sup>.

Анна ЯНЮШЕВИЧ

### ИМПЕРАТИВНЫЕ ЧАСТИЦЫ КАК ИНТЕНСИФИКАТОРЫ И КОНДЕНСАТОРЫ ИМПЕРАТИВНОСТИ

#### *Резюме*

Исходя из словарного толкования частиц, стоящих в сочетании с императивными формами, автор в данной работе, материал которой базируется на языке сербских писателей разных эпох и происхождения, рассматривает каким образом грамматические и коммуникативные условия определяют функцию этих частиц. Автором также раскрываются факторы, влияющие, на возможность некоторых частиц выражать и подчеркивать императивность, в отличие от других, которым упомянутая возможность не присуща.